

Bild: © Sara Gordan | Modernista

Svenska feminister har ofta avfärdat den franska feministen Hélène Cixous som särartsfeminist. Detta beror på att man har läst hennes litterära, experimentella sätt att skriva alltför bokstavligt och därför missat potentialen i hennes verk.

HÉLÈNE CIXOUS OCH HAVET

EVELINA JOHANSSON

I slutet av 2008 publicerades för första gången på svenska en roman av den franska författaren och feministiska tänkaren Hélène Cixous, i tolkning av Kerstin Munck och Sara Gordan.¹ I förordet till romanen *Inuti* presenteras Cixous som en av Europas ledande intellektuella, vars författarskap syftar till att nedmontera en förenklande och statisk språkstruktur.² Inom svensk genusvetenskap är emellertid bilden av Cixous en annan. Här förknippas hon ofta med den psykoanalytiskt inspirerade feminism som under tidigt 1990-tal förklarades vara passé av en ny generation feminister med dekonstruktion av identitetskategorier i sikte. Till sammans med tänkare som Julia Kristeva och Luce Irigaray avfärdades Cixous som särartsfeminist på grund av sitt upphöjande av en specifik kvinnlig form av subjektivitet som tänktes utmana den manliga subjektivitetens skillnadsgörande mekanismer.

Detta omdöme tycks, med utgångspunkt i mina erfarenheter från olika genusvetenskapliga sammanhang under de senaste åren, fortfarande vara bestämmande för det allmänna mottagandet av de franska feministerna i en svensk kontext. Snarare än att fungera som en inspirationskälla förstås deras tänkande inte sällan, med undantag för Kristevas abjektionsteori, som tillhörande ett feministiskt förflutet utan aktualitet för ett nutida feministiskt samtal.

I mitt möte med Cixous' texter framträder emellertid ett tänkande med oanade möjligheter för feministisk teori. En möjlig förklaring till att denna potential hos Cixous sällan har uppmärksamats är att det, med undantag för Kerstin Muncks

studie *Att föda text*, inte har funnits en förståelse för den litterära dimensionen och dess funktion i hennes verk.³ Detta kan i sin tur förstås i relation till den brist på kreativa och experimentella skrivstrategier inom svensk genusvetenskap som Mona Livholts belyser i ett tidigare nummer av *Tidskrift för genusvetenskap*.⁴ Med anledning av denna brist har Cixous' texter ofta lästs och bedömts utifrån strikt teoretiska kriterier, vilket resulterat i allt för bokstavliga tolkningar. Cixous har själv kommenterat det faktum att hennes texter inte uppfyller de krav som en filosofisk diskurs ställer, utan måste förstås med utgångspunkt i den litterära verksamheten:

If I were a philosopher, I could never allow myself to speak in terms of presence, essence, etc, or of the meaning of something. I would be capable of carrying on a philosophical discourse, but I do not. I let myself be carried of by the poetic word.⁵

Även om Cixous står i nära relation till de teorier som underbygger Kristevas och Irigarays arbete, så är hennes projekt alltså samtidigt radikalt annorlunda från deras. Medan Kristeva och Irigaray huvudsakligen utgår från den psykoanalytiska teorin har Cixous en mer konfliktfylld relation till det teoretiska tänkandet, som enligt henne tenderar att ha en cementerande funktion:

All that is stopped, grasped, all that is subjugated, easily transmitted, easily picked up, all that comes under the word concept, which is to say all that

is taken, caged, is *less* true. Has lost what is life itself, which is always in the process of seething, of emitting, of transmitting itself.⁶

För Cixous är det poetiska språket mer troget verkligheten än det teoretiska, då det inte strävar efter att stänga in och begreppsliggöra det levande som hon – i Derridas efterföljd – förstår som stätt i ständig rörelse.⁷ Istället kan poesin sägas luckra upp och överskrida dominerande språkstrukturer. Därför kan man med utgångspunkt i det poetiska språket tillåta sig sådant som en teoretisk diskurs utesluter. Till exempel kan begreppet moder, vilket vi kommer att se, få helt andra implikationer i en skönlitterär text än i en teoretisk sådan. Det är mot bakgrund av detta som Cixous, enligt min mening, kan hävda att vi vid specifika kritiska tidpunkter i historien bör använda oss av generaliserande begrepp för att belysa det våld som utövas genom dessa kategorier. Det går inte, enligt Cixous, att bemöta det våld som kvinnor utsätts för genom att enbart dekonstruera kategorin kvinna. Då förtrycket även utövas i form av ett förnekande av en kvinnlig erfarenhet måste vi ge denna erfarenhet en röst och ett positivt värde. Samtidigt riskerar vi att reproducera en förtryckande ordning genom detta upphöjande, där kvinnan är *ett* och erfarenheter som inte kan underordas den kvinnliga erfarenheten utesluts.

Denna problematik gestaltar den konflikt mellan konstruktion och dekonstruktion av identitet som har dominerat det feministiska samtalet under de senaste decennierna. Till skillnad från många

andra feministiska teoretiker tillhör Cixous emellertid inte ett av dessa läger. Hon syftar inte till ett överskridande av det givna språket, eftersom detta är en omöjlighet då vår subjektivitet är grundlagd i detta språk. Samtidigt inser hon problematiken i att tryggt vila i detta givna språk. Istället för att inta en av de ovan nämnda positionerna karaktäriseras Cixous' författarskap av en lekfull rörelse mellan konstruktion och dekonstruktion av det kvinnliga. Denna rörelse, som svårligen låter sig göras teoretiskt, möjliggörs av hennes säregna blandning av poesi och teori.

Varje gång Cixous konstruerar det kvinnliga låter hon det poetiska språket arbeta i bakgrunden för att motarbeta statiskheten i de använda begreppen. Detta sker ofta genom ett infogande av ordlekar som tillåter ett språk som både är generellt och sönderbrytande på samma gång. Ett exempel finner vi i "Le Rire de la Méduse", där ordleken *la mer/ la mère* är central:

Ah, there's her sea, he will say as he holds out to me a basin full of water from the phallic mother from whom he's inseparable. But look, our seas are what we make of them, full of fish or not, opaque or transparent, red or black, high or smooth, narrow or bankless; and we are ourselves sea, sand, coral, seaweed, beaches, tides, swimmers, children, waves...⁸

I den engelska översättningen försvinner likheten mellan orden *la mère* (modern) och *la mer* (havet) som Cixous' ordlek baseras på. Därför förmedlas heller inte den

spänning mellan teori och poesi som är Cixous' signum. Låt oss därför läsa Cixous' text med den ursprungliga ordleken i åtanke och se vart det leder oss.

Implikationerna av den dubbelhet som ordleken *la mer/la mère* bär på finner vi ett exempel på i slutet av stycket där Cixous

För Cixous är det poetiska språket mer troget verkligheten än det teoretiska [...]

skriver: "... we are ourselves seas". Läser vi det istället som "we are ourselves mothers", kan denna mening tolkas som ett upplyftande av en kvinnlig gemenskap och en kvinnlig subjektivitet genom moderskapet, vilket är ett centralt – och kritiserat – tema inom den franska feminismen. Havet, som Cixous beskriver det, är emellertid rörligt och föränderligt. Därför finns det ingen evig kvinnlighet eller självklar kvinnlig genealogi. En kvinna är inte sin moder: våra hav är vad vi gör av dem. Genom att jämföra kvinnan med det ständigt rörliga havet motarbetar Cixous en deterministisk förståelse av en kvinnlig kärna samtidigt som hon erkänner och lyfter fram en erfarenhet som grundläggs i identifikationen med identitetspositionen kvinna.

Således finner vi hos Cixous både ett bejakande och ett sönderbrytande av kvinnan. Denna dubbeltydighet möjliggörs just genom införandet av en poetisk dimension i texten. Vore Cixous' texter enbart av teoretisk karaktär hade denna tvetydighet inte kunnat fortleva. I det teoretiska tänkandet

är det antingen konstruktion eller dekonstruktion, men aldrig båda samtidigt. Genom det poetiska språkets närvaro, och de språkliga glidningar som detta språk möjliggör, försöker Cixous hantera konflikten mellan konstruktion och dekonstruktion och göra den till en produktiv problematik snarare än en feministisk återvändsgränd. Cixous' författarskap visar oss den yttersta gränsen för vad teorin kan göra samtidigt som det leder oss mot en förståelse för det poetiska språkets möjligheter och dess betydelse i ett feministiskt sammanhang.

Genom att bruka det poetiska språkets tvetydighet ställs vi inte inför valet mellan att antingen uppvärdera eller förneka kvinnan som begrepp. Även ett välmenande bejakande riskerar, som så många har visat, att reproducera en förtryckande ordning. Samtidigt kan en ensidig dekonstruktion leda till en blindhet för den verklighet vi lever i och ett förnekande av erfarenheter och identiteter formade av denna verklighet. En strikt teoretisk feminism, med sitt krav på koherens, riskerar därför att inte kunna föra en kamp mot olika, och ibland motsägelsefulla, former av förtryck. Det poetiska språkets radikalitet ligger i att det möjliggör en kamp som sker på flera, ibland motstridiga, nivåer samtidigt. Genom att vägra att förenkla det varande i rationalismens tjänst utövar Cixous således en form av feministisk motståndsstrategi som svensk genusvetenskap borde låta sig inspireras av.

Noter

- 1 Héléne Cixous: *Inuti*, Modernista 2008. I sitt förord till *Inuti* betonar Kerstin Munck att det just handlar om en tolkning och inte en översättning av Cixous' roman, eftersom det i många fall inte har funnits en svensk översättning som reflekterar de språkliga effekter som återfinns i ursprungstexten.
- 2 Ibid., s. 8.
- 3 Kerstin Munck: *Att föda text: en studie i Héléne Cixous författarskap*, Brutus Östlings bokförlag Symposion 2004.
- 4 Mona Livholts: "Det tänkandeskrivande subjektet", red. M. Edgren, C. Sarrimo, *Tidskrift för genusvetenskap: Feministiskt skrivande*, nr. 2 2008, s. 83, s. 94.
- 5 Cixous citerad i Toril Moi: *Sexual/Textual Politics*, Methuen 1985, s. 119.
- 6 Héléne Cixous, Mireille Calle-Gruber: *Rootprints – Memory and life writing*, Routledge 1997, s. 4.
- 7 För vidare läsning se Jacques Derrida: *Rösten och fenomenet*, Thales 1991.
- 8 Héléne Cixous: "The Laugh of the Medusa", K. Oliver, (red.), *French Feminism Reader*, Rowman & Littlefield Publishers 2000, s. 271.

Evelina Johansson

evelina.r.johansson@gmail.com